

Το Πρόγραμμα Κοινωνικής και Συναισθηματικής Αγωγής σε σχολεία της Κύπρου 2001-2009

1. Ταυτότητα της Έρευνας

Διοργανωτές: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (ΚΕΕΑ) και Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών (ΚΕΣΧΟΨΥ)

Χρονική διάρκεια: 2001 –2009

Το Πρόγραμμα:

Ένα από τα βασικότερα προγράμματα που έχουν σχεδιαστεί και εφαρμοστεί από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας είναι το Πρόγραμμα “Προαγωγή της Ψυχικής Υγείας και της Μάθησης: Κοινωνική και Συναισθηματική Αγωγή στο Σχολείο”. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα πρωτογενούς πρόληψης, το οποίο απευθύνεται σε όλους τους μαθητές της τάξης και εφαρμόζεται είτε από σχολικούς ψυχολόγους, είτε από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, μετά από επιμόρφωση και εξειδικευμένη κατάρτιση σχετικά με το θεωρητικό υπόβαθρο, το περιεχόμενο και τη διαδικασία εφαρμογής του Προγράμματος και εποπτεία. Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει συνολικά έντεκα θεματικές ενότητες: *Δεξιότητες Επικοινωνίας, Αναγνώριση, έκφραση και διαχείριση συναισθημάτων, Διαστάσεις της αυτοαντίληψης, αυτοεκτίμηση, Διαφορετικότητα και πολιτισμός, Διαφορετικότητα και άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, Διαφορετικότητα και οικογενειακά χαρακτηριστικά, Αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων, Διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων, Κοινωνικές δεξιότητες, Μαθησιακή διαδικασία – Δεξιότητες οργάνωσης μελέτης, Διαχείριση κρίσεων στη σχολική κοινότητα.*

Στην Κύπρο, το μοντέλο παρέμβασης και η μεθοδολογία υλοποίησης αναπτύχθηκε σε τρεις φάσεις: Κατά την πρώτη φάση (2001-2002 και 2003-2004) στο πρόγραμμα συμμετείχε περιορισμένος αριθμός εκπαιδευτικών και τμημάτων της Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού από πολλά σχολεία όλων των επαρχιών της Κύπρου, ενώ η παρέμβαση περιλάμβανε την κατάρτιση των εκπαιδευτικών και την εφαρμογή του προγράμματος «Κοινωνική και Συναισθηματική Αγωγή στο Σχολείο» στα αντίστοιχα τμήματα των σχολείων.

Κατά τη δεύτερη φάση (2005-2007), ακολουθώντας τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις της θετικής ψυχολογίας και των παρεμβάσεων σε επίπεδο συστήματος, τα προγράμματα εφαρμόστηκαν σε επίπεδο σχολικής μονάδας με στόχο τη δημιουργία δικτύου σχολείων, το οποίο υιοθετεί τις αρχές της κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής και προάγει διαστάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας και ευεξίας όλων των μελών της σχολικής κοινότητας.

Τέλος, κατά την τρίτη φάση ανάπτυξης του μοντέλου παρέμβασης (2008-2009) στο πρόγραμμα συμμετείχαν εκπαιδευτικοί και μαθητές από όλες τις τάξεις του Δημοτικού (Α'-Στ'), εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι και μαθητές από ειδικά σχολεία καθώς και νηπιαγωγοί και παιδιά προσχολικής ηλικίας (Βλ. Παράρτημα για κατάλογο σχολείων)

2. Μεθοδολογία – Αποτελέσματα

Το ΚΕΕΣΧΟΨΥ έχει σχεδιάσει ένα σύνθετο μοντέλο αξιολόγησης το οποίο περιλαμβάνει: α) Αξιολόγηση του *περιεχόμενου* των θεματικών ενοτήτων και της *διαδικασίας* εφαρμογής του προγράμματος, β) Αξιολόγηση από τους συμμετέχοντες *εκπαιδευτικούς* και τους *μαθητές*, γ) Αξιολόγηση *πριν, κατά τη διάρκεια* και *μετά* την εφαρμογή του προγράμματος και δ) Χρήση ομάδας ελέγχου (μόνο σε σχολεία της Αθήνας). Η αξιολόγηση περιλαμβάνει τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα, τα οποία συλλέγονται με ποικίλα εργαλεία (ερωτηματολόγια, ημερολόγια, προσωπικές αναφορές από τους εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια της εποπτείας και από δραστηριότητες και ομαδικές εργασίες κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος στην τάξη).

Τα αποτελέσματα αυτής της σύνθετης διαδικασίας αξιολόγησης της πολυετούς εφαρμογής του προγράμματος σε σχολεία της Κύπρου παρέχουν στοιχεία, ότι η παρέμβαση έχει θετικές επιδράσεις και οφέλη τόσο για τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς που συμμετέχουν όσο και για το γενικότερο κλίμα, τις σχέσεις και την επικοινωνία στο σχολικό περιβάλλον.

Συνοπτικά, η έρευνα κατέδειξε τα εξής: (α) Οι μαθητές συνειδητοποίησαν την έννοια της επικοινωνίας, τι αποτελεί επικοινωνία και τι όχι, ποιες είναι οι διαφορετικές διαστάσεις της επικοινωνίας (λεκτική - μη λεκτική, τεχνικά μέσα, συναισθήματα), τι δυσκολεύει την

επικοινωνία μας με τους άλλους (η άσχημη συμπεριφορά, συνθήκες στο περιβάλλον, διαφορετική γλώσσα κλπ) και τι τη διευκολύνει (δεξιότητες επικοινωνίας, αναγνώριση και κατανόηση της οπτικής του άλλου, η ειλικρίνεια). (β) Οι μαθητές εμπλούτισαν το λεξιλόγιο των συναισθημάτων τους, συνειδητοποίησαν σε μεγαλύτερο βαθμό, ότι οι άνθρωποι βιώνουν πολλά και διαφορετικά συναισθήματα σε διάφορες καταστάσεις, με διαφορετικό τρόπο και διαφορετική ένταση και ότι είναι καλύτερο να εκδηλώνουμε παρά να κρύβουμε τα δυσάρεστα συναισθήματά μας. (γ) Οι μαθητές αναγνώρισαν ποικίλους τομείς και διαστάσεις της αυτοαντίληψης καταγράφοντας συνολικά περισσότερα χαρακτηριστικά του εαυτού τους, με πλέον αξιοσημείωτη την αύξηση των περιγραφών της προσωπικότητας/του χαρακτήρα και την παράλληλη μείωση των αναφορών στη σχολική επίδοση. Επίσης, συνειδητοποίησαν, ότι δεν είναι απαραίτητο να κρύβουμε τις αδυναμίες μας από τους άλλους αλλά να τις αναγνωρίζουμε και να τις αποδεχόμαστε και ότι αυτό που βλέπουν οι άλλοι σε μας μπορεί να είναι διαφορετικό από αυτό που εμείς βλέπουμε στον εαυτό μας. (δ) Τέλος, οι μαθητές εμφάνισαν βελτίωση στις κοινωνικές τους δεξιότητες, σε διαστάσεις της ψυχοκοινωνικής τους επάρκειας και σε στρατηγικές αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων.

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών αποτελεί μια άλλη πολύ σημαντική διάσταση του μοντέλου αξιολόγησης της πολυετούς παρέμβασης που εφαρμόστηκε τα τελευταία χρόνια στα σχολεία της Κύπρου. Οι εκπαιδευτικοί, βιώνοντας τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα μέσα από το διττό ρόλο των εκπαιδευόμενων (συμμετέχοντας στα σεμινάρια κατάρτισης) και των εκπαιδευτών (εφαρμόζοντας το πρόγραμμα στις τάξεις τους) παρείχαν πολύτιμη πληροφόρηση και δεδομένα σχετικά με την αίσθηση της κοινότητας στο σχολικό περιβάλλον, τους εκπαιδευτικούς στόχους των σχολείων, τη διαδικασία εφαρμογής του προγράμματος, τα οφέλη που αποκόμισαν οι ίδιοι σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο και τις προτάσεις τους για βελτιώσεις/προσαρμογές του προγράμματος. Αναφορικά με την ιεράρχηση των εκπαιδευτικών στόχων, οι εκπαιδευτικοί από όλα τα έτη παρέμβασης εμφάνισαν αξιοσημείωτη συμφωνία ως προς τους πρωταρχικούς στόχους που θέτουν τα σχολεία και γενικότερα η εκπαίδευση, οι οποίοι ήταν, καταρχήν, η προσωπική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξη και επάρκεια των μαθητών (να γίνουν καλοί άνθρωποι, να νοιάζονται για τους

άλλους, να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες) και, εν συνεχεία, η απόκτηση βασικών γνώσεων και μαθησιακών-ακαδημαϊκών δεξιοτήτων.

Από την αξιολόγηση προκύπτει, ότι τόσο οι μαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί επέδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, υψηλό βαθμό συμμετοχής και αποδοχής του προγράμματος, ενώ μέσα από τα ποιοτικά σχόλιά τους που καταγράφηκαν μέσω ανοικτών ερωτήσεων ανέφεραν σημαντικά οφέλη από τη συμμετοχή τους αλλά και προτάσεις για τη βελτίωση/επέκταση του προγράμματος.

3. Συμπεράσματα – Συζήτηση

Τα δεδομένα της αξιολόγησης του προγράμματος που εφαρμόστηκε στη Κύπρο την τελευταία δεκαετία αναδεικνύουν τόσο την αποτελεσματικότητα όσο και την αναγκαιότητα συνέχισης της εφαρμογής του. Η εμπειρική καταγραφή και τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων κάθε έτους εφαρμογής παρείχε τη δυνατότητα για σταδιακή ανάπτυξη του μοντέλου εφαρμογής και αξιολόγησης με ενσωμάτωση της εμπειρίας των προηγούμενων ετών και των σύγχρονων διεθνών τάσεων και θεωριών.

Το συγκεκριμένο μοντέλο παρέμβασης διαθέτει πολλά από τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται από τη διεθνή βιβλιογραφία ως προγνωστικοί παράγοντες της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων (συστημικές και πολυεπίπεδες δράσεις, σύνδεση θεωρίας, έρευνας, κατάρτισης και παρέμβασης, έναρξη από την προσχολική αγωγή, εκπαιδευτικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές κ.ά.). Επιπλέον, στα σχολεία που η παρέμβαση εφαρμόστηκε για δύο χρονιές, καταγράφηκαν σημαντικά δευτερογενή (π.χ. κοινωνικές δεξιότητες των μαθητών) και συστημικά οφέλη (ενίσχυση της αίσθησης της κοινότητας στο σχολικό περιβάλλον). Το γεγονός αυτό ενισχύει την υπόθεση ότι η εφαρμογή του προγράμματος για περισσότερα χρόνια, από την προσχολική αγωγή ως το Γυμνάσιο ή το Λύκειο, θα απέδιδε τα πλέον σταθερά και διαρκή θετικά αποτελέσματα για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, όπως υποδεικνύεται και από τη διεθνή έρευνα και πρακτική. Προς την κατεύθυνση αυτή θα συνέβαλλε σημαντικά η ένταξη ανάλογων παρεμβάσεων στο επίσημο

αναλυτικό πρόγραμμα και η διάχυση των βασικών αρχών της κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής σε όλα τα μαθησιακά αντικείμενα και τους τομείς της σχολικής ζωής.

Το παρεμβατικό πρόγραμμα, ενσωματώνει τις παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις και συνιστά αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας ενεργούς διαδικασίας, η οποία συνδέει την έρευνα με τη θεωρία και την πράξη, την αξιολόγηση αναγκών, την ανατροφοδότηση και την αναπροσαρμογή με βάση εμπειρικά δεδομένα αξιολόγησης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση ενισχύει τις θετικές επιδράσεις σε σημαντικές ψυχολογικές διαστάσεις στη σχολική κοινότητα.

Καθώς μετακινείται η έμφαση από τα άτομα στα συστήματα, μεταξύ των διαφόρων εκπαιδευτικών πλαισίων αναμένεται να εντοπίζονται περισσότερες όμοιες παρά διαφορετικές παράμετροι της θετικής ανάπτυξης και ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών. Το γεγονός αυτό καθιστά δυνατή την υιοθέτηση ευρύτερων εννοιολογικών σχημάτων και μοντέλων παρέμβασης, τα οποία, ωστόσο, είναι αναγκαίο να προσαρμόζονται στις συγκεκριμένες ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε πλαισίου, όσον αφορά στο σχεδιασμό, στην ανάπτυξη και στην εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων.

4. Επικοινωνία:

Υπεύθυνη ερευνήτρια: Σοφία Βλάμη

Τηλ. 22402456

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 2001 – 2002**

<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ</p> <p>Δημοτικά Σχολεία Αγ. Σπυρίδωνα Πέρα Χωρίου Νήσου Α΄ Λυμπιών Λακατάμειας Β΄ Καϊμακλίου Α΄ Παλλουριώτισσας Β΄ Ανάγνιας Βυζακιάς Γερίου Α΄ Μακεδονίτισσας Β΄ Μακεδονίτισσας Α΄ Λακατάμειας Γ΄</p>	<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ</p> <p>Δημ. Σχολείο Ζ΄ (ΚΒ) Δημ. Σχολείο Ι΄ (ΚΒ) Δημ. Σχολείο ΙΗ΄ Δημ. Σχολείο ΚΓ΄ Δημ. Σχολ. Ύψωνα Β΄ Δημ. Σχολ. Κολοσσίου Β΄ Δημ. Σχολ. Ακρωτηρίου</p> <p>ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ</p> <p>Δημ. Σχολ. Δάσους Άχνας Δημ. Σχολ. Παραλμινίου Β΄ Δημ. Σχολ. Φρενάρους</p>	<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ</p> <p>Δημ. Σχολ. Μενεού Δημ. Σχολ. Καλογερά Δημ. Σχολ. Αθηνένου Δημ. Σχολ. Χοιροκοιτίας</p> <p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ</p> <p>Δημ. Σχολ. Πάφου Β΄ Δημ. Σχολ. Πάφου Η΄ Δημ. Σχολ. Μεσόγης Δημ. Σχολ. Δρούσιας Δημ. Σχολ. Χλώρακας Β΄</p>
---	--	--

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 2003 - 4**

<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ</p> <p>Δημοτικά Σχολεία Ανθούπολης Αγ. Σπυρίδωνα Φανερωμένης Ιδαίου Β΄ Γερίου Α΄ Γερίου Β΄ Χρυσελεύσας Αγ. Κασσιανού Μαλούντας Απ. Λουκά Ελένιο Παλλουριώτισσας Α΄ (ΚΒ) Παλλουριώτισσας Β΄ Λακατάμειας Β΄ Λακατάμειας Στ΄ Καϊμακλίου Β΄ Καϊμακλίου Γ΄ Αγ. Δομετίου Γ΄ Στ΄ Αγλαντζιάς Μακεδονίτισσας Α΄ Ψιμολόφου Λατσιών Α΄</p>	<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ - ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ</p> <p>Δημ. Σχολ. Καλού Χωριού Δημ. Σχολ. Κοφίνου Δημ. Σχολ. Εθν. Μακαρίου Δημ. Σχολ. Σωτήρας Α΄ Δημ. Σχολ. Αγίων Αναργύρων</p> <p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΠΑΦΟΥ</p> <p>Δημ. Σχολ. Πάφου Στ΄ Δημ. Σχολ. Πάφου Ζ΄ Δημ. Σχολ. Πάφου Ε΄</p>	<p>ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΜΕΣΟΥ</p> <p>Δημ. Σχολ. Λεμεσού Δ΄ (ΚΒ) Δημ. Σχολ. Λεμεσού Ε΄ (ΚΒ) Δημ. Σχολ. Λεμεσού ΙΗ΄ Δημ. Σχολ. Αγίου Αθανασίου Α΄ Δημ. Σχολ. Καρμιώτισσας Δημ. Σχολ. Πολεμιδιών Β΄ Δημ. Σχολ. Ύψωνα Β΄</p>
---	--	--

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 2005-6 ΚΑΙ 2006-7
(ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ)

2005 - 2006	2006 - 2007	
	Πρώτο έτος παρέμβασης	Δεύτερο έτος παρέμβασης
Δημοτικά Σχολεία Αγ. Σπυρίδωνα Αγλαντζιάς Γ΄ Έγκωμης Β΄ Γερίου Α΄ Λακατάμειας Γ΄ Λακατάμειας Ε΄ Λακατάμειας Ζ΄ Ιδαλίου Β΄ Καπέδων Ανάγκυιας	Δημοτικά Σχολεία Απ. Βαρνάβα Λυμπιών Δευτεράς Αγ. Δομετίου Β΄ Περνέρας Ψιμολόφου Φανερωμένης Έγκωμης Β΄ Ιδαλίου Β΄ Γερίου Α΄ Λακατάμειας Γ΄	Δημοτικά Σχολεία Έγκωμης Β΄ Ιδαλίου Β΄ Γερίου Α΄ Λακατάμειας Γ΄

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 2008-9

ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΑΡΝΑΚΑΣ
Δημοτικά Σχολεία Πεύκιου Γεωργιάδη Περιστερώνας Περνέρα Δασούπολης (ΚΑ) Αγ. Βασιλείου (ΚΑ) Ιδαλίου Γ΄ Μάρωνα Ειδικά σχολεία Ειδ. Σχ. Αγ. Σπυρίδωνα Ειδ. Σχ. Λευκωσίας Νηπιαγωγεία Δημ. Νηπιαγ. Αστρομερίτη Δημ. Νηπιαγ. Αγ.Σπυρίδωνα Δημόσιο Νηπιαγ. Β΄ Λατσιών Κοιν. Νηπιαγ. Αγ. Αντωνίου	Δημ. Σχ. Σωτήρας Γ΄ Δημ. Σχολ. Δάσους Άχνας Δημ. Σχολ. Ξυλοφάγου Β΄	Δημ. Σχ. Ζήνων Λοϊζίδιο Κοιν. Νηπιαγωγείο